

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.1.4.31>

**КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ОСОБИ,
ЯКА ВЧИНЯЄ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ
ЗА СТАТТЕЮ 299 КК УКРАЇНИ
(«ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ»)**

Белоусова О.М.,

аспірантка

Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності

ім. Академіка В.В. Сташиса НАПрН України

ORCID: 0000-0002-2534-572

Белоусова О.М. Кримінологічний портрет особи, яка вчиняє кримінальне правопорушення за статтею 299 КК України («Жорстоке поводження з тваринами»).

У статті розглянуто важливість виокремлення значущих рис особи, яка вчиняє кримінальне правопорушення за статтею 299 КК України («Жорстоке поводження з тваринами»). Зроблено акцент на тому, що висвітлення кримінологічного портрету особи, яка вчиняє кримінальні правопорушення передбачених статтею 299 КК України, дозволить розробити дієві заходи запобігання досліджуваного виду злочинності. Крім того, враховуючи існування зв'язку між насиллям над тваринами та насиллям над людьми, дослідження ґрунтовних рис особи, що завдає шкоди тварині, дозволить попередити більш тяжкі кримінальні правопорушення, в тому числі стосовно людини. Підкреслено, що головні риси особи злочинця розкриваються через її структуру. В зазначеному випадку, найбільш вдалим та повним є її розкриття через соціально-демографічні, кримінально-правові та морально-психологічні ознаки. Аналізуючи соціально-демографічні ознаки, встановлено, що переважну більшість досліджуваних злочинців вчиняються чоловіками, які не мають вищої освіти, не одружені та не мають на утриманні дітей. Визначено, у процентному відношенні віковій групі осіб, які жорстоко поводяться з тваринами за статтею 299 КК України. Досліджуючи кримінально-правові ознаки особи правопорушника, що жорстко поводиться з тваринами, встановлено, що більшість злочинців раніше не були засуджені. Мотивація у переважній більшості носила хуліганський характер. Кожне друге кримінальне правопорушення було вчинено у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння. Досліджуване кримінальне правопорушення зазвичай вчиняється одноособово, співучасть трапляється досить рідко. Аналізуючи морально-психологічні ознаки особи, що жорстко поводиться з тваринами, встановлено, що такій особі притаманні риси, які не узгоджуються із загальноприйнятими нормами моралі. Спільними рисами цих осіб є: зневага та вороже ставлення до суспільства, агресивність, властолюбство, мстивість, аморальність, збудливість, бездуховність, соціальне відчуження, безвідповідальне ставлення до праці.

Ключові слова: особа, що жорстоко поводиться з тваринами, кримінологічний портрет, кримінальне правопорушення, жорстокість.

Belousova O.M. Criminological profile of a person who commits a criminal offense under Article 299 of the Criminal Code of Ukraine (“Cruelty to Animals”).

The article examines the importance of identifying the significant characteristics of individuals who engage in cruelty toward animals, as defined under Article 299 of the Criminal Code of Ukraine (Cruelty to Animals). The article emphasizes that profiling the criminological characteristics of individuals who commit criminal offenses as defined by Article 299 of the Criminal Code of Ukraine will facilitate the development of effective measures to prevent this type of crime. Moreover, considering the connection between violence toward animals and violence toward humans a study of the essential traits of individuals who harm animals will help prevent more serious criminal offenses, including those directed at humans. It is highlighted that the primary characteristics of a criminal are revealed through their structure. In

this context, the most comprehensive and effective approach is to analyse the criminological profile through socio-demographic, criminal-legal, and moral-psychological traits. The socio-demographic analysis reveals that the majority of individuals who commit these offenses are men with no higher education, who are unmarried and without children. The article also provides statistical data on the age groups most likely to commit cruelty toward animals under Article 299 of the Criminal Code of Ukraine. Regarding the criminal-legal characteristics of offenders, it is found that most individuals who commit such crimes have no prior convictions. The motivation for the majority of crimes is of a hooligan nature. Furthermore, every second criminal offense was committed under the influence of alcohol or drugs. These crimes are typically carried out by individuals acting alone, with co-offending being relatively rare. The analysis of the moral-psychological characteristics of individuals who engage in cruelty toward animals, it has been established that these individuals possess traits that do not align with widely accepted moral norms. Common characteristics of these individuals include contempt and hostility toward society, aggressiveness, ambition, vengefulness, immorality, excitability, lack of spirituality, social alienation, and a careless attitude toward work.

Key words: individual who is cruel to animals, criminological profile, criminal offense, cruelty.

Постановка проблеми. Жорстоке поводження з тваринами є не лише моральною проблемою суспільства, але й кримінальним правопорушенням, існування якого може призводити до розгортання ґрунтовних соціальних та психологічних проблем. Дослідження окремих аспектів особи, яка вчиняє кримінально каране жорстоке поводження з тваринами, є одним із ключових завдань кримінології, оскільки саме розуміння мотивації та характеристик зазначених осіб дозволить ефективніше запобігати кримінальним правопорушенням передбачених статтею 299 КК України.

З іншого боку, актуальність зазначеної теми пов'язана з розвитком уваги до прав тварин та встановленого зв'язку між знущанням над тваринами та іншими насильницькими кримінальними правопорушеннями. Оскільки особа, яка знущається над тваринами в подальшому схильна до вчинення більш тяжких кримінальних правопорушень, в тому числі стосовно людини.

Метою дослідження є висвітлення на основі емпіричних даних кримінологічно вагомих рис особи, яка вчиняє кримінально каране жорстоке поводження з тваринами, а також опис типового кримінологічного портрету такого кримінального правопорушника.

Стан опрацювання проблематики. У кримінологічній науці над питанням особи злочинця працювали багато науковців, зокрема: А.П. Закалюк, О.М. Джужа, В.В. Голина, Б.М. Головкін, І.Н. Даньшин, Ю.В. Александров, А.Ф. Зелінський, А.Г. Кальман. У межах власних кримінологічних досліджень окремих злочинів проти моральності особі злочинця приділяли увагу такі вчені, як Р.В. Асейкін, Н.О. Горб, О.П. Рябчинська, П.П. Сердюк, Т.А. Шевчук та ін.

Виклад основного матеріалу. З початку зародження кримінологічної думки питання щодо особи злочинця стали однією із найбільш дискусійних проблем серед дослідників в цій сфері. Злочинців сприймали, як тип особистості, що «випадає» з людської популяції. Причому, деякі дослідники відносили злочинців, відповідно до теологічної теорії, до послідовників та нащадків Каїна; інші – співвідносили явище прояву злочинних нахилів у певних осіб із біологічною особливістю людини; треті розробили специфічні соціальні типи злочинців та повністю відкидали тези біологічної концепції; четверті – шукали компроміс між соціальним та біологічним підходом. Сучасне дослідження особистості злочинця здебільшого поєднує в собі саме останній підхід. Хоча, обрання певних напрямів дослідження все ж не вирішує питання визначення поняття «особистість злочинця» [1, с. 358].

Українські кримінологи наголошують, що особа, яка вчинила кримінальне правопорушення – це, перш за все, особистість людини, особа, яка є носієм якихось рис і властивостей, стійка форма організації характеру та фізичної конституції людини, суспільна роль людини, її соціальна функція, сукупність інтелектуально-духовних якостей, її психічного та фізичного стану, поглядів, оцінок і дій, що призводять до порушень соціальних відносин, в яких виражається конкретна антисуспільна діяльність [2, с. 118].

На нашу думку, особа кримінальний правопорушник – це окремий індивід, який характеризується набором біологічних, психологічних, соціальних властивостей, які за несприятливих умов можуть стати каталізатором злочинної поведінки. Також вважаємо, що особа, яка жорстоко поводиться з тваринами, це в першу чергу людина, яка має деформоване уявлення про моральні принципи та низький рівень емпатії.

Головні риси особи злочинця розкриваються через її структуру. Під структурою особи злочинця у науковій літературі зазвичай розуміється умовний поділ властивостей і відносин, що характеризують абстрактного порушника кримінального закону на групи, що виділяються в залежності від різних кримінологічно важливих ознак [3, с. 261]. Вважаємо, що найбільш повним у випадку дослідження особи кримінального правопорушника, який вчиняє діяння за статтею 299 КК України, є її розкриття через соціально-демографічні, кримінально-правові та морально-психологічні ознаки.

Головним джерелом інформації нашого дослідження про особу злочинця, який жорстоко поводиться з тваринами, стали 100 обвинувальних вироків за статтею 299 КК України.

Соціально-демографічні ознаки.

Стать. Вивчення обвинувальних вироків за статтею 299 КК України, дає нам змогу констатувати, що абсолютну більшість злочинців становлять чоловіки – 94,0%, на жінок припадає лише 6,0%. На думку науковців, це пов'язано з тим, що жінка завжди більш сензитивна, тобто вразливіша до сприйняття чужого болю та страждань [4, с. 187]. Наголосимо, що частка жінок у загальній структурі злочинності в Україні є у кілька разів меншою від рівня чоловічої і в середньому становить 12% від загальної кількості злочинів [5, с. 16].

Вікова характеристика злочинців дає змогу дійти висновку про ступінь інтенсивності прояву криміногенної активності та особливості злочинної поведінки представників різних вікових груп [6, с. 218]. Відповідно до даних проведеного дослідження, віковий діапазон осіб, що жорстоко поводяться з тваринами, досить широкий, починаючи з підліткового віку і завершуючи людьми соціального віку. Неповнолітніх осіб у віці 14-17 років нами було виявлено незначний відсоток 2,0%. Проте ми вважаємо, така не велика чисельність занижена через існування високої латентності жорстокого поводження з тваринами та через те, що, як свідчить практика, підлітків звільняють від відбуття реального покарання.

Наступна вікова група 18-25 років становила 23,0%. Найбільш високу кримінальну активність було виявлено в групі 25-35 років 43,0%. На групу осіб у віці 35-50 років припадає 16,0%. Загалом, якщо об'єднати вікові групи, то кримінально-активною групою населення, є молодь у віці 18-35 років, 66,0% від загального числа, осіб, що жорстоко поводяться з тваринами. З матеріалів судової практики вбачається, що характер кримінальних правопорушень у більшості випадків носив спонтанний та імпульсивний характер, що притаманно для людей молодого віку. Тим паче, підставою застосування методів жорстокості до тварин були такі, як покарання тварини за небажану поведінку або помста знайомій людині.

Вважаємо за доцільне підкреслити, що питому вагу злочинців, що жорстоко поводяться з тваринами, становлять люди середнього віку, а саме 7,0%, а також похилого віку, від 60 років і вище. Так, 9,0% кримінальних правопорушень приходить на геронтологічну злочинність.

Освіта. У кримінологічній літературі теоретики акцентують увагу на тому, що кримінальне насильство корелює з низькою культурою та проблемами в інтелектуальному розвитку [7, с. 91]. Зокрема, проф. О.М. Джужа зазначає, що залежність злочинної поведінки від рівня освіти й інтелектуального розвитку особистості значною мірою визначають потреби й інтереси людини [8, с. 142].

Нами встановлено, що майже половина осіб, що жорстоко поводитись з тваринами, мали середню освіту. Середньо-спеціальну освіту мали 33,0% осіб. Особи, які мали не повну середню освіту, склали 13,0%. Незначний відсоток припадає на осіб з вищою освітою (4,0%). Частка осіб, засуджених за жорстоке поводження з тваринами, які не мали освіти взагалі становить 1,0%. Враховуючи вищевикладене, можемо констатувати, що малодосвідчені, інтелектуально не розвинуті люди, які мають обмежений кругозір, значно частіше схиляються до асоціальної поведінки.

Сімейний стан. Сім'я, як один із соціальних факторів позитивної соціалізації особи. Мікросередовище де формується гармонійна особистість. Ми приєднуємось до думки вчених які вважають, що сім'я є стримуючим чинником на шляху до злочинів [9, с. 94]. Більш того, коефіцієнт злочинності серед осіб, які вчинили злочини і які не перебували у шлюбі, в два рази вище, ніж серед злочинців, що перебували в шлюбі на момент вчинення ними злочину [10, с. 109; 11, 259].

При вчиненні кримінальних правопорушень, пов'язаних зі знущанням над тваринами, нами було встановлено, що лише 11,0% осіб, мали фактичні сімейні відносини, 89,0 % злочинців відповідно, не мали родини.

Відмітимо, що на момент вчинення кримінального правопорушення, у 15,0% злочинців на утриманні були діти, 85,0% утриманців не мали.

Завершуючи аналіз соціально-демографічних рис особи, що жорстоко поводить з тваринами, наведемо дані, які стосуються матеріального забезпечення особи. На момент вчинення кримінального правопорушення суспільно - корисною працею займалися лише 15,0 % осіб. Відповідно 85,0% осіб, офіційно працевлаштованими не були, будучи при цьому працездатними.

Другою складовою характеристики особи злочинця, що жорстоко поводить з тваринами, є **кримінально-правові ознаки**. У рамках нашого дослідження, нами аналізувалися наступні риси особи, що жорстоко поводить з тваринами: судимість (наявність непогашеної/не знятої), співучасть, момент виникнення наміру на вчинення кримінального правопорушення, стан винного в момент злочину, обставини, що пом'якшують або обтяжують покарання, мотиви злочинних посягань.

Судимість. Вісімдесят сім відсотків, що жорстоко поводитись з тваринами не були раніше судимі, частка осіб, які раніше мали судимість становить 13,0%. Однак припущення про те, що особа, яка поводить жорстоко з тваринами, не є асоціальною є хибним. Статистика каже лише проте, що особа, яка схильна до насильства над тваринами, здатна в майбутньому вчинити насильство стосовно людини.

Співучасть. Кримінальне правопорушення, пов'язане з жорстоким поводженням з тваринами, в більшості випадків вчиняється одноособово (93,0%). Знущання над тваринами у співучасті було вчинене у 7,0% випадків. Наведені дані пояснюються наступним. Знущання над тваринами можна вважати емоційним та імпульсивним кримінальним правопорушенням. Тобто це такий емоційний швидкоплинний процес, викликаний самою «потерпілою твариною» (нашкодив, подавив худобу, кидався на винного, гучно лаяв, заважав), який характеризується невеликим проміжком часу між прийняттям рішення про вчинення кримінального правопорушення і безпосередньо реалізацією злочинного наміру. Зокрема момент *виникнення наміру на вчинення кримінального правопорушення* (у 98,0%) виник раптово. Тому для підшукування співучасників у більшості випадків не має часу.

Не малозначним елементом структури особи, що жорстоко поводить з тваринами, є інформація *щодо обставин, які пом'якшують або обтяжують покарання*. Так пом'якшуючими обставинами суди визнавали: щире каяття (у 91,0% випадків), активне сприяння розкриттю злочинів (у 67,0% випадків), наявність утриманців (у 15,0% випадків), позитивна характеристика з місяця роботи або проживання 13,0%. Обставинами, що обтяжують покарання, суди визнавали, позитивна характеристика з місяця роботи або проживання (у 36,0% випадків), рецидив (у 13,0% випадків).

Стан винного в момент кримінального правопорушення. Кожне друге кримінальне правопорушення вчинене у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння. Причини формування такої картини, дають підстави стверджувати, що алкогольне або наркотичне сп'яніння може сприяти, як вчиненню жорстокого поводження з тваринами так і будь якого іншого кримінального правопорушення. Як зауважує суддя районного суду м. Житомира, О.М. Саланда: «Особи, що вживають алкоголь, утворюють групу кримінального ризику, оскільки підвищена агресивність, знижений поріг самокритики і розширення кола дозволеного, що супроводжують вживання алкоголю, не обов'язково, але з великим ступенем імовірності штовхають людину до порушення закону» [12].

Мотив та мета. Мотив та мета – це психологічні категорії, які відбивають відношення особи до вчиненого кримінального правопорушення. Так, за результатами нашого дослідження, встановлено, що у переважній більшості особи, які жорстоко поводитись з тваринами, діяли з хуліганських мотивів (63,0%). Корисливий мотив нами виявлено не було, проте враховуючи високу природну та штучну латентність досліджуваного явища, існують непоодинокі випадки нацькування тварин одна на одну (собачі бої, бої півнів, проведення тоталізаторів, пересувні зоопарки, виставки тварин, дельфінарії) з метою отримання матеріальної винагороди. Разом з тим, в ході нашого дослідження було з'ясовано, що жорстоке ставлення до тварин було вчинено з метою усунення перешкод при вчиненні іншого кримінального правопорушення, а саме: ст. 162 КК України – 7,0% , ст. 185 КК України – 5,0%, умисне вбивство – 1,0%.

Завершальним блоком характеристики особи кримінального правопорушника, що знущається над тваринами, є аналіз його **морально-психологічних ознак**. Серед морально-психологічних ознак кримінологи виділяють кілька змістовно важливих підгруп: рівень світогляду; інтелектуальні властивості; ціннісні орієнтації людини і соціально-значущі моральні риси і властивості; емоційно-вольові якості, психофізіологічні властивості [13, с. 226-227]. Моральна характерис-

тика охоплює всі етичні якості людини, в основі яких лежать уявлення про добро і зло, совість, обов'язок, честь, гідність. Особистість злочинця характеризується такими негативними моральними якостями як заздрість, жадібність, малодушність, підлість, нахабство, авантюризм, нігілізм, духовна порожнеча і цинічне ставлення до моральних цінностей суспільства та законних інтересів інших людей [14, с. 168]. При вивченні матеріалів судової практики нами було з'ясовано, що позитивну характеристику з місця проживання мали 13,0% осіб, 37,0% осіб мали посередню характеристику, 4,0%, негативну, в 46,0% випадків інформація відсутня.

Аналізуючи морально-психологічні риси особи, що жорстоко поводить з тваринами, варто наголосити на тому, що такій особі притаманні риси, які не узгоджуються із загальноприйнятими нормами моралі. Спільними рисами цих осіб є: зневага та вороже ставлення до суспільства, агресивність, властолюбство, мстивість, аморальність, збудливість, бездуховність, соціальне відчуження, безвідповідальне ставлення до праці. У більшості випадків цим особам притаманний маргінальний спосіб життя. Під маргінальним способом життя, маємо на увазі життя соціально неблагополучних верств населення, які не мають постійного місця проживання, заробітку, дуже часто таких осіб притягують за дрібне хуліганство або за розпивання спиртних напоїв в громадських місцях.

В межах вивчення морально-психологічних рис особи, що жорстоко поводить з тваринами, нас зацікавила інформація щодо усвідомлення своєї вини у вчиненому кримінальному правопорушенні. Так, за результатами нашого дослідження, було з'ясовано, що 75,0% осіб, які були засуджені за жорстоке поводження з тваринами повністю визнали свою вину та широко розкаялись в інкримінованому їм діянні. Каяття передбачає глибокі внутрішні переживання особою того, що сталося, моральне засудження своєї злочинної поведінки, усвідомлення вини, почуття сорому, докорів сумління. Тобто, щире каяття – це, в першу чергу, морально-психологічне явище, яке проявляється у самозасудженні особою вчиненого ним злочину, його наслідків, прагненні усунути нанесену шкоду та рішенні особи не вчиняти більше злочинів [15, с. 381]. Проте аналізуючи характер вчиненого діяння, соціальні орієнтації особи, спосіб знущання над тваринами – щире каяття в зазначених кримінальних правопорушеннях, це лише прагнення засудженого уникнути відбуття реального покарання, оскільки відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 66 КК України [16] обставинами, що пом'якшують покарання визнано: з'явлення із зізнанням, щире каяття, активне сприяння розкриттю злочину. Проаналізувавши обвинувальні вироки за ст. 299 КК України, саме обставини, що пом'якшують покарання є тієї підставою, яка звільняє особу від реального відбуття покарання, злочинець отримує умовний строк. Стає очевидним, що щире каяття в зазначеному випадку, це лише маніпуляція з боку засудженого.

Висновки. Отже, кримінологічний портрет особи, яка вчиняє кримінальне правопорушення за статтею 299 КК України («Жорстоке поводження з тваринами»), можна скласти так: це особа віком від 35-50 років, чоловік, не одружений, на утриманні дітей немає, працездатний – проте не займається суспільно корисною працею, має середній рівень освіти. Кожне друге кримінальне правопорушення вчинене у стані алкогольного сп'яніння та у переважній більшості одноособово. Виклад основних характеристик особи, що жорстоко поводить з тваринами, дає змогу перейти до розроблення дієвих запобіжних заходів досліджуваної злочинності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Маханьков Д.Г. Особистість злочинця як ключове поняття кримінології. *Форум права*. 2009 р. № 1. С. 357–361. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2009_1_50 (дата звернення 12.09.2024 р.).
2. Коноваленко О. Особа злочинця корисливо-насильницької спрямованості: кримінологічна характеристика і типологія. *Право України*. 2006. № 4. С. 75–77.
3. Вадим Семененко. Кримінологічні особливості особи грабіжника. *Підприємництво, господарство та право*. Випуск 2. 2017 р., с. 261–264.
4. Попова Г.В. Гендерні особливості переживань засуджених за вбивство щодо скоєного ними злочину та корекційна програма роботи з емоційною сферою особистості злочинців насильницького типу. *Право і безпека*. 2006. Т. 5. № 4. С. 186–190.
5. Трибушенко А.С. Кримінологічна характеристика та запобігання жіночій злочинності: автореф.. дис. ...Миколаїв. 2020 р.

6. Кримінологія : навчальний посібник / за заг. ред. О.М. Джужи. Київ: Атіка, 2010. 312 с.
7. Ботнарєнко І.А. кримінологічна характеристика осіб, що вчиняють насильство в сім'ї. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 2 (103), с. 83–96.
8. Джужа О.М. Запобігання злочинам, пов'язаним із сексуальним насильством: монографія. Київ: Атіка, 2009. 240 с.
9. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник/ В.В. Голіна, Б.М. Головкін, М.Ю. Валуйська, О.В. Лисодєд та ін.; за ред. В.В. Голіни і Б.М. Головкіна. Х.: Право, 2014. 414 с.
10. Кримінологія: підручник. О.М. Джужа, В.В. Василевич, В.В. Черней, С.С. Чернявський та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В.В. Чернея; за наук. ред. д-ра юрид. наук, проф. О.М. Джужі. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. 612 с.
11. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика у 3-х кн. Київ: Ін Юре, 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с.
12. Алкоголь, як детермінуючий чинник вчинення злочинів: аналіз судді-спікера Саланди О.М. <https://ml.zt.court.gov.ua/sud0614/pres-centr/interview/1080599> (дата звернення 16.12.2023).
13. Потерпілий від злочину (міждисциплінарне правове дослідження): монографія / за заг. ред. Ю.В. Бауліна, В.І. Борисова. Харків: Кроссруд, 2008. 364 с.
14. Тимошенко В.І., Шакун В.І. Теоретичні основи кримінології: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 240 с.
15. Нікіфорова Т.І. Проблеми змісту деяких обставин, які пом'якшують покарання, передбачених ч. 1 ст. 66 КК України. *Форум права*. 2008. № 3. С. 380–387
16. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.